

UTDANNINGS
FORBUNDET

Vår dato
26.1.2009

Deres dato

Vår referanse
08/01507-19

Vår saksbehandler
Astrid Kristin Moen Sund

Avdeling
Avdeling for
utdanningspolitikk

Deres referanse
200806239

Arkivkode
62

Direkte telefon
24142231

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep

0032 OSLO

Høring - innstillingen til utvalget for fag- og yrkesopplæringen / Karlsenutvalget (NOU 18:2008 Fagopplæring for fremtida)

Vi viser til invitasjon til å avgi høring på NOU 18:2008 Fagopplæring for fremtida. Vedlagt følger Utdanningsforbundets høringsuttalelse. Uttalelsen er behandlet i Utdanningsforbundets sentralstyre 13. januar 2009. Vi viser for øvrig til vårt innspill til det pågående arbeidet med stortingsmelding om framtidig kompetansepolitikk.

Med vennlig hilsen
for Utdanningsforbundet

Torbjørn Ryssevik
avdelingssjef

Astrid Kristin Moen Sund
spesialkonsulent

1 vedlegg

Fagopplæring for framtida – Utdanningsforbundets høringsuttalelse

Utdanningsforbundet vil påpeke at det er gjort et meget grundig arbeid på svært kort tid. Fag- og yrkesopplæringen er et komplisert område hvor det lenge har vært behov for mer systematisk og bedre kunnskap om innhold, behov og ikke minst årsakssammenhenger. NOU-en er, sammen med OECD-rapporten *Learning for jobs*, et meget godt utgangspunkt for å ta de nødvendige grepene for å sikre en kvalitativ god og attraktiv fag- og yrkesopplæring for framtida.

NOU 2008:18 *Fagopplæring for framtida* har engasjert Utdanningsforbundets medlemmer og tillitsvalgte over hele landet. Mange forslag i rapporten får bred tilslutning, og flere tiltak ønskes velkommen. Imidlertid er det stor bekymring for at det ikke settes av nok midler til å realisere forslagene i utredningen. Kunnskapsløftet med nye læreplaner og kompetansemål basert på læringsutbytte har allerede medført store endringer som ikke er fulgt opp med nødvendige tiltak. Det er derfor store forventninger til at den nødvendige satsingen på fagopplæringen må komme nå.

I det følgende fremheves de tiltakene Utdanningsforbundet mener er særlig viktig at myndighetene prioriterer i arbeidet med å styrke norsk fag- og yrkesopplæring for framtida:

- **Utstyrssituasjonen i videregående opplæring**

Utdanningsforbundet vil særlig understreke utvalgets vurderinger når det gjelder utstyrssituasjonen i videregående opplæring. Utdanningsforbundet vil fremheve betydningen av utvalgets vurderinger, sammen med videre oppfølging av følgende forslag:

Utvalget foreslår at fylkeskommunene pålegges å kartlegge utstyrssituasjonen ved de videregående skolene. Kartleggingen bør vurderes fulgt opp med økte økonomiske ressurser til fylkeskommunene, for å sikre at utstyr og undervisningsmaterieell er oppdatert.

Skoler som skal drive fagopplæring på et høyt nivå, må ha tilgang på det utstyret som kompetansemålene i læreplanene krever og som er på nivå med det både lærebedriftene og arbeidslivet krever. En slik kartlegging må derfor følges opp av en oppgradering av utstyret og undervisningsmateriellet. Dette må være et nasjonalt løft, hvor midlene må komme frem til skolene i form av oppdatert utstyr, en plan for kompetanseheving av lærere i bruken av dette utstyret, og det må settes av midler til drift og vedlikehold. Det blir ikke god opplæring dersom ikke alle disse faktorene er på plass.

- **Yrkesretting**

Når det gjelder undervisningsmetoder, i særdeleshet yrkesretting av opplæringen, er også dette viet stor oppmerksomhet i NOU-en. Den viktigste forutsetningen for yrkesretting av programfag og fellesfag er imidlertid at opplæringen relateres til fagområdet. Man oppnår *ikke* god kvalitet dersom etablert praksis med å slå sammen klasser i undervisning av fellesfagene videreføres. Slik Utdanningsforbundet ser det, er det kanskje ett av de største hindrene for yrkesretting av opplæringen i skolen.

Utdanningsforbundet mener at forslaget om at *fylkeskommunens plikt til å legge til rette for at elevgruppene/klasse skal organiseres slik at yrkesretting muliggjøres og fremmes*, må tydeliggjøres.

Utvalgets forslag om at *fylkeskommunen skal ha plikt til å legge til rette for yrkesretting av fellesfagene*, må gjelde både for fellesfagene og programfagene. Det må i tillegg legges til rette slik at en har klasser/klassestørrelser som gjør det mulig å yrkesrette undervisningen i det faget/yrket elevene skal utdannes i.

Utdanningsforbundet mener at det er behov for å gjennomgå læreplanene i fellesfag og programfag med sikte på at læreplanmålene i størst mulig grad egner seg for yrkesretting. Samtidig som det er et økt fokus på yrkesretting av opplæringen, må en ha tilsvarende fokus på undersveis- og sluttvurdering.

Det er viktig at alle lærere som underviser på yrkesfaglige utdanningsprogram, får kompetanse i yrkesretting. Utdanningsforbundet støtter derfor utvalgets forslag om at det

utvikles fagdidaktiske kurs i yrkesretting for lærere som underviser i fellesfag og programfag i yrkesfaglige utdanningsprogrammer. Disse lærerne bør ha både rett og plikt til å delta i slik etterutdanning.

Både i gjennomgangen av læreplaner og utarbeidelse av kurs- og veiledningsmaterieill må man ta med de erfaringene yrkesfaglærerne sitter med. Hva er det som etterspørres, hva er behovet, og hvilke tiltak er det den enkelte lærer trenger? Det er lite sannsynlig at en vil lykkes med bedre yrkesretting dersom en ikke inkluderer yrkesfaglærerne.

- **Gjennomstrømning og frafall**

Det er en sammensatt utfordring å få flere ungdommer til å gjennomføre videregående opplæring. Gruppen som faller fra, er lite homogen. De siste års forskning har gitt oss kunnskaper om enkelte årsakssammenhenger. Noen velger bevisst bort videregående opplæring, de starter i jobb eller velger andre ting. Mange starter på videregående med lave karakterer, lav motivasjon og stort fravær. Denne ungdomsgruppen stiller svakt både på arbeidsmarkedet og med tanke på senere studier.

I all hovedsak skjer frafallet i videregående opplæring i tilknytning til de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Dette har både med forhold i videregående opplæring å gjøre, forhold som ligger i grunnskolen og forhold utenom skolen. I tillegg til tidlig innsats, som også utvalget fremhever som viktig, må tiltak være målrettede og rettet mot de utfordringene som ligger på videregående nivå.

Andelen som avslutter før fullført opplæring, varierer også mellom de ulike programmene. Det er stor forskjell på gjennomføringsgraden i de ulike fylkene, og det er langt flere gutter enn jenter som ikke fullfører. Det er også dokumentert store variasjoner når det gjelder elever med ulik kulturell bakgrunn. En skal derfor være forsiktig med å velge "lettvinne" løsninger som enten "usynliggjør" utfordringene, som ikke fremmer gjennomstrømning eller som gjør at ungdom ikke når fag- eller svennebrev av andre årsaker.

Utdanningsforbundet støtter derfor utvalgets forslag:

Det må utarbeides et nasjonalt gjennomføringskart som til enhver tid viser frafallet i de ulike fylkene. Fylkeskommunen bør ha en tilsvarende oversikt over skolene og lærebedriftene i sitt fylke. Det bør derfor utarbeides et felles rapporteringssystem som viser gjennomføringsgraden på den enkelte skole på hvert årstrinn og gjennomføringen i den enkelte lærebedrift. Fylkekommunen pålegges å bruke rapporteringssystemet.

Et slikt fylkesvis "gjennomføringskart" vil kunne være nyttig informasjon med hensyn til hvilke tiltak som bør settes inn hvor, og det vil også kunne være nyttig i forebyggende arbeid mot frafall. Det må være et redskap for fylkeskommunen og den enkelte skole i arbeidet med å bedre gjennomstrømningen, ikke et "rankingredskap" for mediene.

- **Kompetanse på lavere nivå**

Arbeidsmarkedsprognoser, blant annet fra SSB, og studier som CEDEFOPs rapport *Future skill needs in Europe* slår fast at arbeidsmarkedet vil bli mer krevende og at det vil være en økt etterspørsel av arbeidskraft med høyere kompetanse på alle nivå. Arbeidsmarkedet har i stadig mindre grad bruk for personer med lav kompetanse, og adgangen til all videre utdanning ligger på nivå med fullført videregående opplæring.

Så lenge det har vært mulig å velge kompetanse på lavere nivå, eller delkompetanse, har dette vært en lite benyttet ordning. Årsakene er sammensatte, og flere har fremhevet at det er en lite kjent ordning. Samtidig vet vi at mange unge og foreldre/foresatte ikke ønsker en kompetanse på lavere nivå, tvert imot; man ønsker en tilrettelegging av opplæringen og oppfølging av den enkelte elev, som gjør det mulig for den enkelte å realisere sitt potensial frem mot fag- eller svennebrev. For enkelte grupper som ikke har muligheten til å gjennomføre et helt opplæringsløp, kan vi se at det er positivt å få en dokumentasjon på en praktisk rettet opplæring. Dette må i så fall skje etter nøye vurdering fra skolen, eleven og foresatte.

Utdanningsforbundet har i en rekke sammenhenger uttrykt skepsis til utviklingen av praksisbrev som fast ordning. Det skyldes flere forhold, blant annet at deler av ungdomskullet mister retten og muligheten til å nå fag- eller svennebrev eller studiekompetanse. Ordningen kan også lett bli en sovepute i en fase hvor elevene har bruk for en tettere oppfølging heller enn å sluses ut fra skolen. Vi vet heller ikke hvordan arbeidslivet vil ta imot denne kompetansen, men vi vet at det er arbeidstakere med lavest formell kompetanse som først mister arbeidet i nedgangstider. Det er også den gruppen som har lavest endringskompetanse, noe som vanskeliggjør inngangen til arbeidslivet igjen.

Denne bekymringen deles også av ekspertene i OECD etter deres gjennomgang av norsk yrkesopplæring. I rapporten *Learning for jobs* pekes det på at norske myndigheter bør utnytte fleksibiliteten i strukturen, slik at en beholder ungdommen i utdanningssystemet. Det advares også mot utviklingen av praksisbrevordningen, blant annet fordi den kan stigmatisere enkeltgrupper. Rapporten peker også på tidligere erfaring fra andre land som viser at slike ordninger verken er ønsket av den enkelte eller arbeidslivet.

Et annet forhold som har fått lite oppmerksomhet av forskere og utdanningsmyndighetene i diskusjonen rundt praksisbrev, er sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg. De fleste skolereformer har vært gjennomført med et klart politisk mål; å utjevne sosial ulikhet. All forskning viser at det er de fra de høyeste ”sosiale klasser eller sosialgrupper” som velger og gjennomfører utdanning, både videregående opplæring og høyere utdanning.

Tilsvarende har vi nok forskning som dokumenterer forhold fra de såkalte ”lavere sosiale klasser eller lag”: barn av foreldre med lav eller ingen utdanning velger i mindre grad utdanning, eller de velger kortere utdanninger. Det er derfor grunn til å advare mot en ukritisk utvidelse av forsøket med praksisbrev. Man må ikke lage ordninger som sluser enkelte grupper ungdom ut av det ordinære opplæringsløpet og reduserer deres muligheter på arbeidsmarkedet.

Når man allikevel har valgt å prøve ut denne ordningen, vil Utdanningsforbundet fremheve betydningen av utvalgets forslag om at *det er svært viktig at en følger nøye utprøvingen av forsøksordningen med praksisbrevet, slik at det blir et relevant tilbud for den enkelte og at det gir en kompetanse som det er bruk for på arbeidemarkedet.*

Utdanningsforbundet mener det er all grunn til å legge vekt på OECDs advarsel om å sluse en gruppe elever ut av skolen og over i korte, yrkesrettede løp på lavere nivå. En del av disse ungdommene stiller svakt både på arbeidsmarkedet og med tanke på senere studier. Det må derfor være et nasjonalt mål at *så mange som mulig* må nå *så langt som mulig*. Myndighetene må prioritere tiltak som gjør det mulig for all ungdom ikke bare å søke, men også å få reelle muligheter til å gjennomføre videregående opplæring.

- **Elevenes førsteønske**

Utdanningsforbundet mener at det er viktig at så mange som mulig skal få innfridd sitt førsteønske. Dersom elevene kommer inn på et utdanningsprogram de ønsker og er motivert for, vil også flere kunne fullføre. Ønsker en å bli baker, er det langt større sjans for at eleven skal fullføre opplæringen om en kommer inn på utdanningsprogram for *Restaurant- og matfag*, enn om vedkommende blir tilbudt plass på et ”mer eller mindre tilfeldig” andre eller tredje alternativ som ikke er av interesse. Det gjelder like mye for andre året og for å få læreplass. Det er ikke det samme for en som har valgt utdanningsprogram for Helse- og sosialfag fordi en vil bli ambulansarbeider, at vedkommende blir barne- og ungdomsarbeider, eller motsatt. Her har også arbeidslivet en klar utfordring i å gjøre seg så attraktive at ungdommen velger fag og yrker hvor det er behov for arbeidskraft.

Det vil aldri være mulig å treffe 100 prosent i dimensjoneringen, til det er det for mange faktorer som spiller inn. Det er derfor svært viktig med en utvidet rådgivningsressurs i skolen og bevissthet hos lokalt næringsliv om den ressursen unge i nærmiljøet er, sammen med tilgang på læreplass.

- **Yrkesfaglærerens kompetanse**

Elever som starter på en yrkesfaglig utdanning, må møtes av lærere med høy faglig og pedagogisk kompetanse. Som utredningen peker på, er det mange som i dag underviser i videregående opplæring uten å ha den nødvendige faglige og pedagogiske kompetansen. Dette alene er alarmerende forhold. I tillegg er det fortsatt mange yrkesfaglærere som melder at de ikke har fått et eneste tilbud, eller mulighet til å delta i kompetansehevende kurs eller etterutdanning i bredden i de utdanningsprogrammene de underviser i. I tillegg til den langsiktige satsingen på kompetanseheving av yrkesfaglærere kommer man ikke utenom å sette inn ekstraordinære tiltak.

Et annet alarmerende forhold er den manglende rekrutteringen til yrket og det høye aldersgjennomsnittet blant dagens yrkesfaglærere, noe både utvalget og OECD mener er bekymringsfullt.

Utdanningsforbundet vil fremheve betydningen og nødvendigheten av utvalgets forslag:

Yrkesfaglærere må få tilbud om etter- og videreutdanning i bredden i utdanningsprogrammet de skal undervise i.

Det må settes inn ekstraordinære tiltak for å sikre rekruttering til lærere i fag- og yrkesopplæringen, herunder forslaget om å opprette bachelor- og masterstudier for yrkesfaglærere i alle utdanningsprogram.

Fylkeskommunens ansvar for å tilby etterutdanning for yrkesfaglærere og instruktører tydeliggjøres, og at det innføres rett og plikt for læreren å delta i slik etterutdanning.

Utvalget mener at det må settes inn ekstraordinære tiltak for å sikre rekruttering av lærere i fag- og yrkesopplæringen.

Lærerutdanningsinstitusjonene må samtidig få øremerkede studieplasser for å tilrettelegge for pedagogisk utdanning for personer som er tilsatt i undervisningsstillinger i videregående skole i dag. Samtidig som det forventes en omfattende satsing på etter- og videreutdanning, har Kunnskapsløftet satt nye og utvidede krav til samhandling mellom lærere og instruktører. Det er et stort behov for å utvikle forpliktende møtearenaer for yrkesfaglæreren og instruktøren, og Utdanningsforbundet vil i tillegg peke på behovet for å styrke instruktørens kompetanse. I dag er det ikke krav til instruktørens kompetanse, et forhold OECD påpekte og anbefalte norske myndigheter å se nærmere på.

Utvalget foreslår at fylkeskommunene og yrkesopplæringsnemndene etablerer forpliktende møtearenaer mellom skolene og bedriftene, både for felles kompetanseheving av lærere og instruktører og for å utforme et helhetlig opplæringsløp for den enkelte elev/lærling

Det må utvikles gode systemer for hospitering og utveksling av personale mellom skole og bedrift.

Det er ingen uenighet om at læreren har ett av velferdsstatens viktigste yrker, og at det blir stadig mer krevende å være lærer. Med de spesifikke utfordringene som yrkesfaglæreren møter i sin arbeidsdag, har Utdanningsforbundet store forventninger til den kommende satsingen på yrkesfaglæreren.

- **Bedre rådgivning og støtteapparat for den enkelte**

Det har vært rettet store forventninger til hva rådgivningstjenesten skal bidra med, uten at det har medført de nødvendige satsingene. I mange høringsuttalelser og ulike sammenhenger har Utdanningsforbundet fremhevet at *rådgivningstjenesten må få tilført mer ressurser*, eller doubles, slik utvalget foreslår. Det vises blant annet til Utdanningsforbundets høring om *rådgivning - endring av forskrift til opplæringslova og forskrift til privatskolelova og anbefalt formell kompetanse og kompetansekriterier*, hvor disse poengene utdypes.

Rådgivningen og oppfølgingen av hver enkelt elev, både sosialpedagogisk og med yrkesveiledning, er en grunnleggende oppgave for skolen. Det krever at rådgiveren kjenner eleven, dens evner og forutsetninger. Dette innebærer god kontakt mellom lærere og hjemmet, samt inngående kjennskap til lokalt arbeidsliv og til de muligheter som finnes i en global sammenheng.

Rådgiveren skal også kjenne elevens begrensninger, samtidig som en skal se potensialet i den enkelte og bidra til å bedre sjansene for å realisere elevenes egne evner og anlegg. Vi vet at

mange unge i dag har lite kjennskap til fagene og egne forutsetninger for yrkesvalget. Selv om en ungdom i en samtale med rådgiveren uttrykker at han eller hun *kunne ha tenkt seg*, eller *i alle fall ikke kunne ha tenkt seg...*, er det rådgiverens oppgave å føre en veiledet samtale og vise eleven de mulighetene som ligger i aktuelle yrker, eventuelt hvor en kan henvise for mer informasjon. Utdanningsforbundet støtter utvalgets forslag om at lærlingene må kunne benytte seg av rådgivningstjenesten på samme måte som elevene.

Det er viktig at rådgivningen fortsatt er forankret i skolen og at rådgivningen tilpasses elevenes behov for støtte, rådgivning og veiledning. Utdanningsforbundet mener at rådgivere må ha lærerkompetanse og tilleggskompetanse i rådgiverrelevant utdanning.

Viktige tiltak Utdanningsforbundet mener må prioriteres, er:

Det fastsettes nasjonale kompetansekrav for rådgivere.

Etter- og videreutdanningstilbudet til rådgiverne styrkes.

Generelt har den sosialpedagogiske rådgivningstjenesten fått for lite fokus i den utdanningspolitiske debatten. Det er svært viktig at elevene har voksne å henvende seg til, også utenom kontaktlærer, når det oppstår sosialpedagogiske problemer. Rådgiverne er i mange tilfeller også kontaktpersoner for pedagogisk-psykologisk rådgivningstjeneste.

Utdanningsforbundet vil i den sammenheng fremheve nødvendigheten av å styrke hele støtteapparatet rundt elevene, og forhåpentligvis også lærlingene. Det dreier seg først og fremst om helsetjenesten på skolen og den pedagogisk-psykologiske tjenesten. Vi har nok dokumentasjon som viser at mange elever sliter med problemer som er av en karakter som en faglærer ikke har den nødvendige kompetanse, eller som oppgave, å hjelpe elevene med. Det er i slike kritiske faser at mange elever havner i frafallsstatistikken.

Utdanningsforbundet vil i den sammenheng få trekke frem Oppfølgingstjenesten (OT) som ble innført med Reform 94. Denne tjenesten skulle ha et særlig fokus på elever som sluttet, kontakte disse, tilby kontakt med støtteapparatet og hjelpe dem i gang igjen.

Utdanningsforbundet mener at tiden er inne for å gjennomføre et forskningsprosjekt rundt erfaringene med OT, hvor man også kan trekke linjene fra den forskningsbaserte evalueringen av Reform 94.

- **Læreplass og læring fram mot fag- eller svennebrev**

Hovedmodellen fordrer tett samarbeid mellom skole og arbeidsliv, både om opplæringen i prosjekt til fordypning og gjennom tilgang på praksisplasser og læreplass. Tilgangen på læreplass varierer etter konjunktorene på arbeidsmarkedet, og vi vet at det er store forskjeller både geografisk og etter fag og kjønn.

Utdanningsforbundet mener at det er særlig viktig å ha kontinuerlig fokus på å skaffe til veie læreplasser i alle lærefagene. Samtidig bør myndighetene følge opp OECDs anbefaling om å bedre innsyn og innsikt i bedriftsdelen av opplæringen. I rapporten *Learning for jobs* (2008) foreslås det en systematisk studie av forholdet mellom kostnader, nytte og kvalitet i lærlingordningen. Det anbefales at det stilles krav til en eller annen form for obligatorisk opplæring for instruktøren.

Utdanningsforbundet mener det er svært viktig å følge opp OECDs anbefaling om en systematisk studie av forholdet mellom kostnader, nytte og kvalitet i lærlingordningen.

Etter dagens lovverk har elevene krav på å få slutføre opplæring i et fag som bygger på det Vg2- året elevene har gjennomført. Dersom fylkeskommunen ikke kan sikre læreplass i bedrift til dem som ønsker en slik opplæring, må bedriftsdelen av opplæringen skje i skole. Det fører til at enkelte får tilbud om et påbygningsår som fører til studiekompetanse, mens andre velger å begynne på et nytt utdanningsløp for kanskje å få læreplass. Andre igjen tar imot tilbud om fagopplæring ”ett år til av det samme” i skole og ”bruker opp” retten sin til videregående opplæring. Retten til ”tilsvarende opplæring” i ett år praktiseres forskjellig, men utbyttet for den enkelte elev er ikke tilfredsstillende. Elever som får læreplass, har en normal rett til 4 års opplæring fram mot fag- eller svennebrev.

Utdanningsforbundet støtter utvalgets forslag om at

at alle elever som ikke får læreplass etter Vg2, får rett til to års yrkesfaglig opplæring.

En slik rett vil kunne sikre elevene et langt bedre grunnlag for en yrkesrettet opplæring, så praksisnært som mulig. Det vil være helt nødvendig å følge opp med tiltak som partnerskapskontrakter og praksisperioder i bedrift/virksomheter. Denne retten skal ikke omfatte *mer av det samme*, eller to år i skole, slik enkelte medier har hevdet. Disse elevene skal tvert om sikres en mulighet til å få en opplæring som gjør det mulig for dem å fremstille seg til fagprøver på et bedre grunnlag. Fylkeskommunen må derfor finne fram til de beste løsningene i samråd med skolen og arbeidslivet.

- **Generell studiekompetanse for høyere utdanning**

Utdanningsforbundet mener at utvalgets forslag om at videregående opplæring, uavhengig av utdanningsprogram, skal gjøre elevene generelt studieforbredt, vil svekke elevenes forutsetninger for høyere utdanning. Utdanningsforbundet mener at det er viktig at det holdes fast ved at videregående opplæring fører frem til ulik kompetanse; fag- og svennebrev, studiekompetanse eller kompetanse på lavere nivå. Det er viktig at videregående opplæring fortsatt kvalifiserer til høyere utdanning, slik at ikke opplæringens studieforbredende betydning blir svekket.

Utdanningsforbundet støtter derfor ikke flertallets forslag om at fullført videregående opplæring skal gjøre elevene generelt studieforbereidte, uavhengig av utdanningsprogram og stiller seg bak utvalgsmedlem Per Aahlins særmerknad.

Utdanningsforbundet viser også til flertallsforslaget fra Kvalitetsutvalget om generell studieforbereidhet som i sin tid møtte stor motstand i høringen. I St.meld. nr. 30 (2003–2004), kapittel 7.10, begrunner departementet hvorfor de ikke følger opp Kvalitetsutvalgets forslag om å gi alle elever med fullført og bestått videregående opplæring en status som generelt studieforbereid. De viser blant annet til at det i høringen fra flere ble påpekt at det er viktig at videregående opplæring fortsatt kvalifiserer til høyere utdanning, slik at ikke opplæringens studieforbereidende betydning blir svekket.

Det er viktig i å minne om de vurderinger som ble gjort i stortingsmeldingen: ”Dersom yrkesfaglige utdanningsprogrammer skal gi studiekompetanse uten å redusere det yrkesfaglige innholdet, vil elevenes forutsetninger for høyere utdanning svekkes. Dette vil kunne undergrave målsettingen i Kvalitetsreformen i høyere utdanning om at flere studenter skal gjennomføre på normert tid.” Dette sluttet Stortinget seg til og strammet dessuten inn på kravene til generell studiekompetanse.

Utdanningsforbundet mener det ikke er framført nye begrunnelser i denne utredningen, som endrer på dette, heller motsatt i og med at det er økt teoriomfang på de studiespesialiserende utdanningsprogrammene med Kunnskapsløftet.

Utdanningsforbundet deler vurderingen av at forslaget om at alle som har fullført og bestått en videregående utdanning, skal være generelt studieforbereidte, vil kreve endringer i forskriften om opptak til høyere utdanning. Det vil måtte innføres nye rangeringsregler for kvalifiserte søkere. Både endringer i reglene for poengberegning og eventuelt innføring av nye opptakskvoter vil medføre uheldige konsekvenser for elever i videregående opplæring. Et sannsynlig resultat vil bli at universiteter og høyskoler vil fastsette særskilte studiekompetansekrav til flere studier eller innføre bestemmelser om å avholde opptaksprøver for å se hvem som er reelt studiekompetente. Dette vil gjøre det vanskeligere for ungdom å planlegge sin karriere. Utdanningsforbundet mener derfor at forslaget verken tjener den enkelte som tar videregående opplæring, eller kvaliteten i opplæringen.

Utdanningsforbundet støtter utvalgets forslag om at

retten til videregående opplæring utvides slik at de som har fullført et yrkesfaglig utdanningsprogram, har rett til påbygningskurs i fellesfagene.

Det bør i den forbindelse foretas en gjennomgang av påbygningsåret etter retningslinjene i Kunnskapsløftet, og etter økte krav til generell studiekompetanse. Det er viktig at dette

kommer på plass og at elever får kjennskap til at de har denne retten. Studier innenfor høyere utdanning er omfattende og krever at studentene er studieforbredte.

I tillegg til de ovennevnte punktene ønsker Utdanningsforbundet å fremheve følgende områder og forslag til tiltak som viktig at departementet følger opp:

Utdanningsforbundet mener at det er viktig at det åpnes for flere veier inn i høyere utdanning, uten at kravene til høyere utdanning reduseres. Vi vil blant annet vise til at de ulike profesjonsutdanningene i økende grad er forskningsbaserte, og studiene krever studenter med høy teoretisk kompetanse.

- **Y-veien**

Utdanningsforbundet er i utgangspunktet positive til Y-veien, slik den er utviklet i tett samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og organisasjonene. Det har vært fokus på innhold i studiet, læringsutbytte på det nivået et bachelor-studie krever, høy kvalitet og tett oppfølging av den enkelte student gjennom hele studiet. Erfaringene viser blant annet at studentene må ha minimum karakteren 4 i de relevante fagene for å starte på studiet, og det kreves at det opprettes egne klasser. Det er derfor et kostnadskrevende tilbud som ikke ukritisk lar seg overføre til alle fag og studier. Utdanningsforbundet vil også påpeke at det må følge midler med utviklingen av slike tilbud, og de må være forankret i relevante organisasjoner og arbeidsliv.

Utdanningsforbundet støtter derfor en utprøving av y-veien i flere fag, men vil påpeke at dette må følges opp med en evaluering og vurdering av blant annet kostnadselementet.

- **Realkompetanse**

Utdanningsforbundet vil også påpeke at utvalgets forslag om å endre aldersgrensen for realkompetansevurdering ikke rimer med de forutsetninger som realkompetanse bygger på. Skal en yrkeserfaring være et vesentlig grunnlag, forutsetter det at en har vært i jobb over tid. Utdanningsforbundet ønsker å videreføre gjeldende bestemmelser og understreker betydningen av å fastholde prinsippet om at realkompetanse beskriver *individuelle kvalifikasjoner*.

Det eksisterer i dag ordninger for å få anerkjent og akseptert realkompetanse inn i det formelle utdanningssystemet. Det er bred enighet om at rutinene for realkompetansevurdering og yrkesprøving er for kompliserte for mange.

Utdanningsforbundet mener at det

bør foretas en gjennomgang av rutiner og ordninger for realkompetansevurderingen, herunder yrkesprøving for godkjenning og anerkjennelse av uformell og ikke-formell kompetanse fram mot fag- eller svennebrev.

- **Fagskoleutdanninger**

Utdanningsforbundet mener at fagskolen er en viktig etter- eller videreutdanningsvei for mange, og at det fortsatt er behov for å etablere fagskoleutdanninger innenfor flere fagområder. Utdanningsnivået sliter imidlertid fortsatt med å etablere seg som et selvstendig nivå i det norske utdanningssystemet. Det skyldes både at det er til dels store forskjeller i innhold og omfang i de ulike fagskoleutdanningene, at det er lite kjennskap til utdanningen og ikke minst manglende finansiering av utdanningen. Det må derfor arbeides mer systematisk for å gjøre utdanningene bedre kjent både for arbeidslivet og for studenter. Det pågående arbeidet med å sette krav til et system for kvalitet i fagskolene er et positivt skritt i denne retningen.

I henhold til fagskoleloven skal utdanningene være yrkesrettede, og de skal gi kompetanse som kan tas i bruk i arbeidslivet, uten ytterligere generelle opplæringstiltak. Det må være et dokumentert behov i arbeidslivet for utdanninger på fagskolenivå. Utdanningsforbundet mener at fagskoleutdanningene må følges opp med tiltak som sikrer et kvalifisert beslutningsgrunnlag i form av forskning og dokumentasjon.

Utdanningsforbundet støtter forslagene i utredningen og mener det er særlig viktig at

fagskoletilbud som er en spesialisering som bygger på et fag- eller svennebrev, som hovedregel skal gis offentlig finansiering.

Utdanningsforbundet mener at det er særlig viktig for rekruttering til fagskoleutdanninger innen helse- og sosialfag, at også tilbud som bygger på yrkes- eller studiekompetanse inkluderes. Det er særlig viktig at det tas et raskt grep som sikrer at også de tradisjonelle jentefagene, det vil si fagskoleutdanninger som bygger på fag- eller svennebrev eller tilsvarende innen helse- og sosialfagene, sikres finansiering på linje med de tradisjonelle guttefagene – da må også fag med yrkes- og studiekompetanse inkluderes.

- **Tiltak for å få flere voksne med yrkeskompetanse**

Vi står overfor store utfordringer når det gjelder å skaffe til veie nok arbeidskraft innenfor nær sagt alle samfunnsområdene. Som påpekt innledningsvis, vet vi at arbeidslivet vil kreve høyere kompetanse av den enkelte. Det kan delvis løses ved å lage systemer for anerkjennelse av den realkompetansen den enkelte har, og delvis gjennom bedre tilpassede løsninger for ulike grupper voksne i det formelle utdanningssystemet.

Riksrevisjonens undersøkelse av tilbudet til voksne om grunnskole og opplæring på videregående skolenivå viser klart et behov for bedre statlig styring og oppfølging av voksnes rettigheter i henhold til opplæringsloven.

EU-kommisjonen har oppfordret landene til å utvikle en handlingsplan for voksne, der målet er å ta tak i følgende fem hovedutfordringer:

1. *fjerne hindringer for deltakelse*
2. *øke kvalitet og effektivitet*
3. *forbedre systemene for validering og godkjenning av realkompetanse*
4. *sikre tilstrekkelige investeringer*
5. *forbedre grunnlaget for å kunne følge utviklingen i sektoren (statistikk, indikatorer mm)*

OECD har i sin sammenlignende undersøkelse om realkompetanse og voksenopplæring pekt på de samme utfordringene. Utdanningsforbundet mener at det samme gjelder for Norge.

Utdanningsforbundet vil fremheve utvalgets forslag:

Det må vurderes å etablere egne ordninger for finansiering av livsopphold for voksne som tar grunnopplæring.

Det må utvikles en nasjonal strategi for oppfølging av voksnes lovfestede rettigheter til grunnskoleopplæring og videregående opplæring.

Det må utvikles statistikkgrunnlag og rapporteringsrutiner som gir informasjon om – og i hvilken grad – kommunene og fylkeskommunene ivaretar sine forpliktelser etter opplæringsloven.

- **Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen**

Kvalitet på opplæringen oppnår en når de tidligere nevnte områdene er på plass, et støtteapparat i skolen med tid og ressurser til den enkelte, yrkesfaglærere med solid faglig og pedagogisk kompetanse. Vi må også få på plass et system for hospitering i bedrift og oppdatert utstyr, samt konkurransedyktige betingelser, både for å rekruttere og beholde yrkesfaglærere i skolen.

Samtidig er det nødvendig med noen strukturelle grep for å sikre at mål og middel henger sammen, og det er nødvendig med økt fokus på utvalgte områder. Utdanningsforbundet har over lengre tid vært opptatt av, og deltatt i ulike arbeidsgrupper, for å få på plass et system for kvalitet i fag- og yrkesopplæringen. På europeisk nivå er det utviklet prinsipper for et europeisk kvalitetssikringssystem, *The European Quality Assurance Reference Framework* (EQARF). Norske myndigheter har bidradd til dette gjennom deltakelse i ENQA-VET.

Erfaringene herfra bør inngå som grunnlag i det videre arbeidet med å få på plass et nasjonalt system.

Utdanningsforbundet støtter utvalgets forslag:

At sentrale myndigheter tar initiativ til utvikling av konkrete indikatorer og kvalitetsutviklingsverktøy på følgende områder:

- 1. Læringsutbytte og gjennomføring i fag- og yrkesopplæringen*
- 2. Samarbeid mellom skole og bedrift*
- 3. Undervisning i fellesfagene på yrkesfaglige utdanningsprogram*
- 4. Lærer- og instruktørkompetanse*
- 5. Elev- og lærlingvurdering*
- 6. Læringsmiljø.*

Utvikling av indikatorer og kvalitetsutviklingsverktøy må skje i nær dialog med sektoren. Det er viktig at det er bred enighet om de indikatorene som skal benyttes.

Utdanningsforbundet mener at det er viktig å prioritere utvalgets forslag om at

Sentrale myndigheter tar initiativ til å lage en kunnskapsoversikt som sammenfatter, vurderer og som konkretiserer det utviklingsarbeidet som har vært gjort innen fag- og yrkesopplæringen de siste årene, med vekt på de store nasjonale utviklingsprosjektene. Arbeidet skal munne ut i veiledere og konkrete verktøy for skoleeiere, skoler og lærebedrifter innenfor de seks satsningsområdene. Forskere og praktikere fra skoler og bedrifter bør delta i et slikt arbeid.

OECD fremhever også i rapporten *Learning for jobs* at Norge er ett av de landene i Europa som bruker mest penger på lærlingtilskudd, uten at det er noe kunnskap om hva pengene brukes til. OECD anbefaler at myndighetene ser nærmere på sammenhengen mellom kvalitet og kostnad, og at det foretas en systematisk gjennomgang av forholdet mellom kostnad, nytte og kvalitet i lærlingordningen.

Rapporten trekker fram at Norge har et for dårlig datagrunnlag, og at systemer for kvalitetssikring ikke er tilstrekkelig på plass og utnyttet. Dette er viktige tilbakemeldinger som bør inngå i det videre arbeidet med fag- og yrkesopplæringen.

- **Forskning og dokumentasjon på fag- og yrkesopplæringen**

Utdanningsforbundet deler utvalgets vurdering av situasjonen for forskning på fag- og yrkesopplæring. Det er et stort behov for å bedre kunnskapsgrunnlaget når det gjelder forskning og statistikk på fag- og yrkesopplæringen og fagskolenivået. Det er mange årsakssammenhenger innenfor fag- og yrkesopplæringen som det er behov for mer

forskningsbasert kunnskap om, noe utvalget gjør grundig rede for. Som utvalget også peker på, er det lite og fragmentert forskning på feltet. Det forsterker behovet for å styrke både grunnforskningen og den anvendte forskningen.

Utdanningsforbundet støtter utvalgets forslag

om en styrking av forskningen og oppbygging av forskningsmiljø innenfor fag- og yrkesopplæringen

om at statistikkgrunnlaget for hele den videregående opplæringen bør videreutvikles. Basen skal også sikre pålitelig statistikk om opplæringen i lærebedrifter, og voksne og studenter i fagskoleutdanninger.

Utdanningsforbundet vil peke på betydningen av å utvikle robuste forskningsmiljø(er). De må ha en viss innsikt i og grunnlag fra forskning på fag- og yrkesopplæring og være i stand til å levere forskning av høy kvalitet og med internasjonalt blikk på feltet.

- **Internasjonalisering**

Utdanningsforbundet mener at Karlsen-utvalget ikke fanger bredden i internasjonaliseringsdimensjonen i forslag til tiltak, selv om det er ansatser i teksten. For Utdanningsforbundet er det viktig å presisere at internasjonalisering både er et mål i seg selv og et middel for å sikre høy kvalitet i utdanningen. Utdanningsforbundet er opptatt av at vi ikke definerer ”internasjonalisering av utdanning” til utelukkende å fokusere på studieopphold i utlandet.

Internasjonalisering handler ikke minst om å se og forstå vår egen virkelighet i en stadig mer globalisert verden. Kunnskap og innsikt om internasjonalt arbeid, kulturelle dimensjoner og beslutningsmekanismer må oppfattes og brukes som en naturlig bestanddel av læreplaner og studieplaner.

Utdanningsforbundet mener det er viktig å tilrettelegge for og bedre anerkjenne betydningen av internasjonaliseringsarbeid i fag- og yrkesopplæringen og i fagskoleutdanninger. Det bør diskuteres om vi i norsk utdanningspolitikk bør ha klarere nasjonale prioriteringer knyttet til internasjonalisering.

Utvalget foreslår at Norge skal fortsette å delta i internasjonale undersøkelser og i arbeid med utvikling av internasjonale indikatorer, standarder og målemetoder. Dette er en vurdering Utdanningsforbundet bare til en viss grad støtter. Utdanningsforbundet mener at Norge ikke ukritisk skal delta i alle internasjonale undersøkelser, men vurdere dette fra undersøkelse til undersøkelse. Er det for eksempel tilstrekkelig vurdert, og sett i sammenheng med andre, nasjonalt initierte forskningsprosjekter, at Norge skal binde opp forskningsmidler og miljøer i det tyske initiativet *VET LSA*?

Utdanningsforbundet mener at systematiske tiltak må til for at lærere og skoleledere skal kunne arbeide med internasjonalisering på alle utdanningsnivå. Det er viktig at lærerne sikres

anerkjennelse for deres arbeid med internasjonalisering. Det er også viktig at arbeid knyttet til kontakter i utlandet, prosjektsøknader, organisering av utvekslinger og mottak av elever/lærere fra andre land, må bli anerkjent som en del av lærernes stilling. Kontakt med miljøer i andre land kan ikke fortsette å være avhengig av innsats fra ildsjeler og av hvilken skole en er elev eller lærer ved.

Norske utdanningsmiljøer har i mange år drevet internasjonaliseringsarbeid. Kontakt med utenlandske miljøer har vært – og er – en viktig del av utviklingsarbeidet i forbindelse med prosjekt, temadager og -uker, etterutdanning, etablering av websider etc. Arbeidet har tradisjonelt vært basert på personlig engasjement blant skoleledere og ildsjeler blant lærerne. Forholdene har i for liten grad vært tilrettelagt fra sentrale og lokale myndigheter.

Utdanningsforbundet ønsker en mindre tilfeldig og mer systematisk satsing på internasjonalisering ved lærestedene. Da er det behov for en klarere prioritering og økt satsing fra myndighetenes side.

Utdanningsforbundets støtter utvalgets forslag om at

det etableres tilskuddsordninger for hospiteringer for elever, lærlinger, lærere og instruktører slik at flere får delta, og at hospiteringen kan skje også i land utenfor EU.

Det bør vurderes om fag- og yrkesopplæring skal inngå i avtaler om utdanningssamarbeid med land eller regioner utenfor Europa.

For å styrke internasjonaliseringsarbeidet i skolen har Utdanningsforbundet også tidligere foreslått følgende tiltak:

Det bør legges bedre til rette for at skoler skal kunne gjennomføre forberedende besøk hos mulige samarbeidspartnere i andre land. Det må avsettes egne nasjonale midler til dette, slik at barrierene for å gjøre slikt arbeid bygges ned.

Internasjonalisering må synliggjøres som en del av arbeidsplanen for lærere og skoleledere, slik at det blir en integrert del av arbeidshverdagen og skolens budsjetter.

Det er nødvendig å se på hvilke muligheter utdanningsinstitusjonene har per i dag for å spre kunnskap og erfaringer om sitt internasjonale arbeid. Det bør vurderes hvordan for eksempel SiU kan utvikles og styrke sin rolle som knutepunkt for spredningsarbeid.

I tillegg savner Utdanningsforbundet en sterkere fokusering på tre sentrale områder hvor det foreligger forskning og annen dokumentasjon som underbygger behovet for tiltak:

- 1) Det globale arbeidsmarkedet og økt internasjonalisering setter nye og til dels høyere krav til norske fagarbeidere, både til yrkesutøvelse og til teoretisk kompetanse, blant annet i fremmedspråk. Behovet for styrket språkkompetanse og internasjonalisering behandles i egne meldinger, men Utdanningsforbundet vil fremheve betydningen av at dette er sentrale satsinger som også må følges opp med tiltak innenfor fag- og yrkesopplæringen.
- 2) Norge har en skjev kjønnsbalanse både på arbeidsmarkedet og innenfor de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Dette er ikke behandlet i meldingen, noe Utdanningsforbundet mener er sterkt beklagelig. I Regjeringens handlingsplan for likestilling står følgende: *Kjønnsstradisjonelle val av utdanning og yrke er blant dei viktigste årsakene til systematiske forskjeller mellom kvinner og menn i arbeidslivet og i samfunnslivet ellers. I eit sosialt utjavningsperspektiv er dette ei av dei største utdanningspolitiske utfordringane. ... Målet er ikkje å få like mange menn og kvinner i alle yrka, men å bryte ned dei synlege og usynlege barrierane som hindrar jenter og gutar i å ta utradisjonelle val. Likestilling er like viktig for gutar som for jenter, og tiltaka må rettes inn mot begge grupper* (Handlingsplan for likestilling i barnehage og grunnsopplæring 2008-2012, forordet). Ett av de tre prioriterte hovedmålene i strategien er at *kjønnsbalansen i valg av utdanning og yrker skal bedres - med et spesielt fokus på fag- og yrkesopplæringen og rekruttering av jenter til realfag.*

Utdanningsforbundet vil tilføye at det blir særlig viktig å styrke rekrutteringen av gutter til de jentedominerte utdanningsprogrammene, da særlig helse- og sosialfagene. Statsråd Solhjell avslutter sitt forord med at *likestillingsarbeid krev handling her og nå*. Tiltakene som skal følges opp i fag- og yrkesopplæringen skal skje her og nå.

- 3) Tiltak må rettes inn mot minoritetsspråklige ungdom, både når det gjelder rekruttering til yrkesfag og tiltak for å sikre dem lære plass og arbeid. Det er store grupper i det norske samfunnet som ikke lykkes i opplæring og på arbeidsmarkedet.

Mange av disse har en kulturelt og språklig kompetanse som verken opplæringssystemet eller arbeidslivet verdsetter. Utdanningsforbundet etterlyser tiltak i opplæringen som legger til rette for at man kan utnytte denne ressursen.